

* § 5–6–0. Асаблівасці старажытных цывілізацый

1. Рабаўладальніцкі лад. Гістарычна першым тыпам дзяржавы была рабаўладальніцкая дзяржава, якая ўзнікла ў выніку разлажэння першабытнаабшчыннага ладу. Рабаўладальніцкі лад — такая грамадска-эканамічная фармацыя, эканамічнай асновай якой з’яўлялася ўласнасць рабаўладальнікаў — як на сродкі вытворчасці, так і на непасрэдных вытворцаў-рабоў. Асноўным сацыяльным падзелам быў падзел на рабаўладальнікаў і рабоў.

Назавіце асноўныя рысы рабаўладальніцкага ладу.

ПРАЦУЕМ З ГІСТАРЫЧНАЙ КРЫНІЦАЙ

Прачытайце вытрымкі з дакументаў і адкажыце на пытанні.

Трактат «Аб сельскай гаспадарцы». Марк Тэрэнцій Варон (I ст. да н. э.)

«Прылады працы падзяляюць на тры часткі: прылады, якія гавораць, прылады, якія выгукваюць няпэўныя гукі, і прылады нямыя; да першых адносяцца ..., да тых, што выгукваюць няпэўныя гукі, — валы, да нямых — вазы».

1. Хто, на думку аўтара, адносіцца да «прылад, якія гавораць»?

Урыўкі з «Ранняй ханскай гісторыі»

I. [У часы дынастыі Цынь] былі створаны рынкі для гандлю рабамі і рабынямі, якіх змяшчалі ў агульныя загоны з валамі і коньмі... Выкрадалі і прадавалі людзей, жонак і дзяцей...

II. На працягу некалькіх гадоў быў неўраджай, і людзі з народу прадавалі рангі, закладалі дзяцей і тым знаходзілі [сродкі] на адзенне і праедак.

Дыядор Сіцылійскі пра рабства

«Грубы і нявыхаваны, Дамафіл меў бескантрольную ўладу і велізарнае багацце. Спачатку ён выклікаў агіду да сябе, пасля раздражненне і, нарэшце, учыніў пагібель самому сабе і вялікае няшчасце сваёй айчыне. Купляючы вялікую колькасць рабоў, ён абыходзіўся з імі жорстка, накладваючы клеймы распаленым жалезам на целы тых, хто былі народжаны вольнымі на сваёй радзіме, але зазналі палон і рабскі лёс. Адных ён адпраўляў скутымі на агульныя работы, іншых прызначаў пастухамі, але не даваў ім ні адзення, ні дастатковай ежы. Не праходзіла дня, калі Дамафіл у сваім самаўпраўстве і жорсткасці не катаваў бы некалькіх са сваіх слуг за найпусцейшыя правіны. Жонка яго Металіда, цешылася, гледзячы на вытанчаныя катаванні, і не менш жорстка абыходзілася са сваімі служанкамі і прыстаўленымі да яе паслуг рабамі. І праз абразы і мучэнні абодвух

рабы зненавідзелі сваіх гаспадароў і вырашылі, што нічога горшага ў параўнанні з тым, што яны цяпер зазнаюць, з імі не здарыцца...»

2. Назавіце крыніцы рабства.

3. На падставе прапанаваных крыніц ахарактарызуйце становішча рабоў.

3 інстытуцый (падручніка) рымскага юрыста Гая (II ст.)

«Рабы знаходзяцца ва ўладзе гаспадароў. Гэтая ўлада вызначаецца натуральным правам, бо роўным чынам ва ўсіх народаў мы можам назіраць уладу гаспадароў над жыццём і смерцю рабоў, і тое, што набывае раб, ён набывае для гаспадара. Але цяпер ні рымскім грамадзянам, ні якім-небудзь іншым людзям пад уладай рымскага народа не дазволена быць без прычыны і звыш меры жорсткімі да сваіх рабоў. Бо найсвяцейшы імператар Антанін устанавіў, што той, хто без прычыны заб'е свайго раба, адказвае не менш, чым хто заб'е чужога раба. Але паводле таго ж прынцыпса караецца і вялікая суровасць гаспадароў... [ён] вызначыў, каб, калі жорсткасць гаспадароў акажацца неперамосная, іх прымушалі прадаваць сваіх рабоў. І гэта справядліва, бо мы не павінны злоўжываць сваім правам, таму і марнатраўцам забараняецца распараджацца сваёй маёмасцю».

4. Як вы лічыце, чаму з цягам часу ў рабаўладальніцкіх краінах змянілася стаўленне да рабоў?

2. Паселішчы часоў Антычнасці на тэрыторыі Беларусі. Перыяд Антычнасці (сярэдзіна VIII ст. да н. э. — V ст. н. э.) практычна супадае з перыядам жалезнага веку на тэрыторыі Беларусі. У канцы VIII — пачатку VII ст. да н. э. жыхары беларускіх зямель пачалі атрымліваць жалеза. Жалеза выплаўлялі ў пячах-домніцах з балотнай руды, якую здабывалі на берагах рэк, азёр і на балотах.

У гэты час тэрыторыю Беларусі засялялі плямёны, якія вучоныя адносяць да розных археалагічных культур і вылучаюць паводле асаблівасцей жывячых, пахавальных абрадаў, формы і арнаментальнасці посуду, упрыгажэнняў, месцазнаходжання паселішчаў і г. д. *Археалагічная культура* — сукупнасць археалагічных помнікаў на пэўнай тэрыторыі, блізкіх паводле матэрыяльнай культуры і часу існавання.

3. З'яўленне монатэізму. З'яўленне ідэі адзінага Бога было непасрэдна звязана з бурлівымі падзеямі, якія адбываліся ў эпоху станаўлення першых цывілізацый, утварэння і гібелі гарадоў, дзяржаў і імперый. Трады-

Вызначце з дапамогай картасхемы, у арэале рассялення якіх плямёнаў знаходзіцца ваша мясцовасць. Карыстаючыся дадатковымі крыніцамі інфармацыі, высветліце, якія адметныя рысы былі ўласцівыя тым плямёнам.

цыйныя асновы ўвесь час бурыліся, адбываліся гвалтоўныя і добраахвотныя перасяленні, парушаліся радавыя і абшчынныя сувязі, поспехі і паражэнні часта здаваліся выпадковымі і непрадбачанымі. У гэтых умовах усё больш відавочнай рабілася патрэба ў веры ва ўсёмагутнага бога-заступніка, які мог бы ўратаваць не племя ці абшчыну, не горад, а дадзенага канкрэтнага чалавека, пазбаўленага ранейшых гарантый звыклага існавання.

У пошуках новых бостваў адбывалася стварэнне зборных вобразаў багоў, у якіх спалучаліся функцыі і атрыбуты бостваў розных народаў. Звязана гэта было ў тым ліку з перасяленнем або захопам новых тэрыторый: на новым месцы людзі імкнуліся заручыцца падтрымкай мясцовых багоў, не адмаўляючыся і ад шанавання сваіх ранейшых багоў. Але ў гэтым зліцці разнастайных бостваў знаходзіла адбітак імкненне да фарміравання ўяўлення пра адзінае боства. Так, на старажытным Блізкім Усходзе вялікую папулярнасць набыў культ Серапіса (Асірыс, Апіс, Зеўс, Аід, Асклепій), які лічыўся валадаром неба і царства памерлых. Вялікае пашырэнне атрымаў таксама культ старажытнага жаночага боства — Вялікай Маці (як пачатку ўсяго існага), якая аб'ядноўвала вобразы Астарты, Кібелы, Ісіды, Гекаты, Артэміды, Афродыты і інш. Такія ўніверсальныя боствы разумеліся як усёмагутныя, але ў той жа час справядлівыя і літасцiвыя да людзей.

Пакланенне богу сонца Атону. Рэльеф з храма Атона ў Ахематоне (цяпер Амарна). XVII дынастыя. Першая чвэрць XIV ст. да н. э. Егіпецкі музей. Каір

Назавіце егіпецкага фараона, які здзейсніў рэлігійную рэформу. Раскрыце яе сутнасць.

Даведайцеся, хто паказаны на ілюстрацыі.

Якому адзінаму Богу пакланяліся старажытныя яўрэі? З чым імем звязана станаўленне іўдаізму?

Пад уплывам уяўленняў аб адзіным божстве напрыканцы 1-га тыс. да н. э. за межамі Палесціны праявілася цікавасць да іўдаізму — нацыянальнай рэлігіі яўрэяў. З’явіліся нават рэлігійныя саюзы, у якіх пакланяліся, напрыклад, Богу суботы. Пры гэтым чыніліся асаблівыя таінствы, каб далучыць кожнага сябра супольнасці да божства-збавіцеля. Ва ўсходніх правінцыях Рымскай імперыі з’яўляліся і такія рэлігійныя супольнасці, якія не прызнавалі магіі і ставілі перад сваімі сябрамі толькі маральныя патрабаванні. Так была падрыхтавана глеба да з’яўлення хрысціянства.

4. Уплыў старажытнагрэчаскай і старажытнарымскай культуры на сярэдневяковую Еўропу. У старажытных цывілізацыях былі закладзены асновы наступнага прагрэсу чалавецтва, якія вызначылі да нашага часу адметнасці развіцця розных рэгіёнаў свету.

Калыскай заходняй цывілізацыі слухна лічыцца Старажытная Грэцыя. Грэкі зрабілі велізарны ўнёсак у развіццё навукі і мастацтва. Іх філосафы, у тым ліку Сакрат, Платон і Арыстоцель, развівалі ідэі чалавечых каштоўнасцей, ведаў пра свет і космас. Грэчаскае мастацтва, такое як скульптура і архітэктура, застаецца адным з найвялікшых і найбольш вядомых у свеце. Парфенон і статуя Давіда вядомыя ва ўсім свеце. Культура Старажытнай Грэцыі аказала велізарны ўплыў на развіццё мастацтва і архітэктуры на працягу многіх стагоддзяў. Менавіта тут былі распрацаваны архітэктурныя ордэры (дарычны, іанічны, карынфскі).

Рымляне стаяць каля вытокаў прававой культуры. Рымскія грамадзяне, як правіла, вырашалі канфлікты ў судзе. Асновам права і складанню судовых прамоў вучылі ў школах, існавалі і спецыяльныя юрыдычныя навучальныя ўстановы.

Значны ўнёсак рымлян у галіну архітэктуры і будаўніцтва. З’яўленне бетону стала прарывам і дазволіла ствараць маналітныя сцены. Гэтая тэхналогія ў нашы дні перажывае рэнесанс, тэхналогіі маналітнага будаўніцтва зноў высока цэняцца.

ПРАВОДЗІМ МІНІ-ДАСЛЕДАВАННЕ

Адны вучоныя лічаць, што рымляне не дасягнулі вышынь грэчаскай культуры. Яны запазычылі ў грэкаў свае дасягненні ў галіне навукі, паэзіі, выяўленчых мастацтваў. Іншыя не згодны з такім сцвярджаннем — яны лічаць, што рымляне стварылі ўласны арыгінальны свет, сваю культуру, сваю цывілізацыю.

1. Які з двух поглядаў падтрымліваеце вы?
2. У чым вы бачыце ўнёсак народаў Старажытнага Рыма ў развіццё сусветнай культуры? Прывядзіце канкрэтныя прыклады.